

Příběh jedné knihy

Nesnáze s vydáním publikace *Na západní frontě* a následná reakce vojáků ze Západu

LADISLAV KUDRNA

Ke schválení byl předložen rukopis Tomana Broda a Eduarda Čejky Na západní frontě, kterou připravuje k vydání edice Svazu protifašistických bojovníků. Kniha pojednává o bojích československé zahraniční jednotky na Západě. Události tehdejší doby jsou líčeny objektivisticky a namnoze odporují nynějšímu historickému hodnocení.¹

DVA MLADÍ HISTORICI VSTUPUJÍ NA SCÉNU ČESKOSLOVENSKÉ HISTORIOGRAFIE

V první polovině padesátých let dvacátého století panoval ve Vojenském historickém ústavu (VHÚ) na pražském Žižkově tuhý komunistický režim. Šestadvacetiletý Toman Brod dokončil v roce 1955 studium historie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy² a jako promováný historik obdržel umístěnku právě do VHÚ. Kromě něho projevila „armáda“ zájem i o další nadané absolventy z jeho ročníku: Bohumíra Klípu, Eduarda Čejku, Karla Krátkého a Miroslava Mudru. Historie ústavu sahá do předmnichovské republiky, kdy bylo jeho hlavní náplní studium historie československých legií v průběhu Velké války. Po únoru 1948 se zájem přesu-

nul do období druhé světové války, přičemž hlavní pozornost byla věnována východní frontě, potažmo domácímu komunistickému odboji. Působení československých jednotek na Západě bylo přirozeně tabu.

Toman Brod vzpomíná, že za náčelníky Vojenského historického ústavu dosazovala politická správa obvykle ty, jež potřebovala někam „uklidit“.³ Vedoucí funkce zastávali především důstojníci, mezi kterými ovšem nechýběli ani fundovaní odborníci. Po Brodově příchodu do VHÚ již naštěstí skončilo období nejhorších stalinských hrůz, přesto si člověk musel stále dávat dobrý pozor na „pusu“.⁴

Ve Vojenském historickém ústavu byl ustanoven autorský kolektiv, jež měl zpracovat historii našich jednotek v Sovětském svazu. Vedoucím

týmu se stal důstojník Oldřich Janěčka. Ten navrhl, aby někdo připomněl i existenci československého vojska na západní frontě. Nabídka se chopil mladý historik Toman Brod. Následně pro kolektivní dílo zplodil, dle svých slov, příspěvek nevalné kvality. Tím však celá záležitost neskončila. Společně se svým o dva roky mladším kolegou Eduardem Čejkou se rozhodl zpracovat „výbušné“ téma do knižní podoby. Narychlo připravený spis byl, jak sám vzpomíná, *naplněný ideologickými úlitbami, jimiž jsme (marně) chtěli vzít vítr z plachet cenzorům, politickým arbitrům, kteří měli tyto „západáky“ za placené špiony, za pomocníky angloamerických imperialistů a potenciální kriminálníky; mnozí z nich ostatně v komunistických kriminálech a koncentračních*

1 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond (dále jen f.) Hlavní správa tiskového dohledu ministerstva vnitra 1953–1968 (dále jen 318), signatura (dále jen sign.) 318-125-1, Denní zpráva číslo 103 ze dne 24. 5. 1958 náčelníka Hlavní správy tiskového dohledu ministerstva vnitra Dr. Františka Kohouta, týkající se vydání rukopisu *Na západní frontě*.

2 Původně začal Brod svoji vědeckou kariéru jako student „Štollovy“ školy, což byla Vysoká škola politických a hospodářských věd, která byla v roce 1953 v tichosti rozpuštěna. Jejím rektorem byl v té době vážený a uznávaný expert na marxistickou filozofii Ladislav Štoll. Viz DEVÁTÁ, Markéta: Vysoká škola politických a hospodářských věd jako nástroj indoktrinace marxisticko-leninského vědeckého světového názoru. In: JIROUŠEK, Bohumil a kol.: *Proměny diskursu české marxistické historiografie*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta – Historický ústav ve spolupráci s NTP Pelhřimov, České Budějovice 2008, s. 193–204.

3 BROD, Toman: *Ještě že člověk neví, co ho čeká. Života běh mezi roky 1929–1989*. Academia, Praha 2007, s. 245.

4 Tamtéž, s. 244–251.

táborech také skončili. Přes veškeré nedostatky naší práce však šlo o první pokus tyto lidi veřejně ospravedlnit a dát jim náležité místo mezi všemi bojovníky proti hitlerismu, za svobodu vlasti.⁵

Práce v roce 1957 dokonce získala první cenu v soutěži Svazu protifašistických bojovníků. Zároveň však přinesla autorům nemalé problémy: *Dříve než vypukl neodvratný skandál, pokusil se Jaromír Hořec, jenž tehdy šéfoval svazovému vydavatelství, protlačit titul do edičního plánu na rok 1957,⁶ ale samozřejmě se potápal se zlou. Inkvizitoři ze stranického výboru ministerstva obrany se rychle vzchopili a vydání tak zásadně ideově a politicky pomýlené knihy striktně zakázali. („Vždyť by u veřejnosti způsobila stejný otřes, jako kdybychom rehabilitovali Rudolfa Slánského!“ zděsil se jakýsi vysoce postavený soudruh.) Knihu zakázali a nám, oběma autorům, do kádrových materiálů přibyl varovný záznam.⁷*

ZÁSAH CENZURY

Co vlastně cenzuře na této práci tak vadilo? Náčelník Hlavní správy tiskového dohledu ministerstva vnitra⁸ dr. František Kohout byl velice zneklidněn tím, že politické dění kolem Edvarda Beneše a londýnské vlády zde nebylo vyváženo působením a vli-

Libuše a Toman Brodovi, Praha 1952

Foto: Paměť národa

vem Sovětského svazu a činností KSČ v Moskvě. V knize bylo pouze několik zběžných zmínek o stycích exilové vlády v Londýně a komunistů v Moskvě, Benešově pobytu v hlavním sovětském městě a pouze nepatrná připomínka československo-sovětské smlouvy.⁹ Navíc byly vojenské akce od sebe tak odděleny, že vypadaly jako dva separované podniky. Autoři rovněž nezahrnuli do textu přípravu programu nové vlády, tzv. Košický vládní program. Jako neodpuštělná

hereze pak působila skutečnost, že úloze československých jednotek na půdě Sovětského svazu přikládali druhořadý význam. Kohouta pobouřilo, že hlavní váhu přisuzovali československým letcům v Anglii, mezi nimiž bylo prý sedm komunistů,¹⁰ aniž by rozlišovali jednotlivé fáze války,¹¹ aby bylo zřejmé, kdy a komu tyto muži sloužili.¹² Naopak zdůraznili autoritu, jakou u československých letců měli Jan Masaryk a Edvard Beneš.

5 Tamtéž, s. 251–252.

6 Kniha měla vyjít v nakladatelství Naše vojsko.

7 BROD, Toman: *Ještě že člověk neví, co ho čeká*, s. 252.

8 Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD) byla ustanovena při předsednictvu vlády vládním usnesením číslo 17/1953. Svoji činnost zahájila 1. srpna 1953. Usnesením československé vlády byla již po měsíci převedena do působnosti ministerstva vnitra. Jednotliví cenzoři měli povinnost předkládat na ministerstvo vnitra tzv. denní zprávy, které musely být podepsány náčelníkem nebo jeho zástupcem. „Hlášení“ byla pochopitelně k dispozici i ÚV KSČ. Instituce zanikla v roce 1966. Na místo ní byla zřízena Ústřední publikační správa. Podrobněji KAPLAN, Karel – VÁCHOVÁ, Jana: *Z denních zpráv Hlavní správy tiskového dohledu 1957–1967*. 1–3. část. Studijní materiály výzkumného projektu *Československo 1945–1967*, svazek č. 5–7. ÚSD AV ČR, Praha 1995.

9 Dne 12. prosince 1943 byla v Moskvě podepsána československo-sovětská smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci. Původně byla uzavřena na 20 let, v roce 1963 však byla prodloužena.

10 Ohledně komunistické buňky u československých leteckých jednotek na půdě Velké Británie viz KUDRNA, Ladislav: „Útěkář“ Otakar Černý, *plukovník letectva v záloze. Jeden český osud na pozadí dvou totalitních režimů*. Naše vojsko, Praha 2008, s. 45–66.

11 Pro komunisty byla válka až do 22. června 1941 imperialistická, přičemž hlavními válečnými štváči a viníky byly Francie a Velká Británie.

12 V té době byl mezi komunistickou nomenklaturou rozšířen názor, že letci z Anglie, takzvaní západáci, bojovali a umírali za zájmy kapitalismu. ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti 1945–1948 (dále jen 305), sign. 305-852-6, Stručný přehled II. odboje na Západě a důsledků pro některé skupiny.

Eduard Čejka, foto z počátku sedmdesátých let Foto: ABS

Náčelníka Hlavní správy tiskového dohledu rovněž nijak neuspokojilo tvrzení autorů, že letci bojovali dle svých sil a možností a že jejich četné úspěchy patřily do tradic národněosvobozeneckého boje československého lidu za druhé světové války, ačkoliv sami připustili, že se nevymanili z buržoazně demokratické ideologie.¹³

Naprosto chybně byla podle Kohouta hodnocena úloha bývalých interbrigadistů (tzv. španěláků) v československých jednotkách na Západě. Autoři

totiž vylíčili jejich odmítnutí účastnit se „imperialistické“ fáze války jako anarchistický rozklad a vystupování nežádoucích živlů.¹⁴ Díky nepochopení akce „španěláků“ údajně dospěli k nesprávným závěrům: *Odchod nejuvědomělejších, nejstatečnějších a nejlepších lidí od jednotky musel nutně oslabit zbylé demokratické síly, zbavil mužstvo podstatné opory v jeho dalším boji proti buržoaznímu vedení. Komunisté a interbrigadisté zřekli se svým rozhodnutím možnosti přímého osobního styku s ostatními vojáky, agitačního působení i organizování boje proti pokračujícím přehmatům vojenské správy.*¹⁵

Postavu Edvarda Beneše sice autoři knihy nijak zvlášť nevynášeli, jeho činnost dokonce místy kritizovali, ale nakonec byla podle šéfa cenzury pojata jako jedna z nejkładnějších postav emigrace. Brod s Čejkou chválili Benešovo státnické umění, ale i kladný vliv na chod armády.¹⁶

K další herezi mladých autorů patřilo zhodnocení významu Tomáše G. Masaryka. To mělo dokonce přejímat některé prvky kultu,¹⁷ přehnané přeceňování jeho vědeckých zásluh ve filozofii a jeho zdánlivý nesouhlas

s fašismem. Ještě horší však podle Kohouta bylo pojetí T. G. Masaryka a Edvarda Beneše jako tvůrců svobodného Československa.¹⁸

Daleko závažnější však byla skutečnost, že si autoři dovolili několikrát se zastat někdejšího předáka československé sociální demokracie a emigranta uneseného z Rakouska Státní bezpečností Bohumila Laušmana, což muselo hlavního cenzora doslova zvednout ze židle. V té době totiž Laušman pobýval již téměř pět let v komunistickém vězení, z něhož nevyšel živý.¹⁹

Okolnosti pomoci letců Pražskému povstání byly údajně podány nejasně. Vznikl tak dojem, že 312. československá stíhací peruť nepřiletěla na pomoc, protože si to Rudá armáda nepřála²⁰ a předem určená demarkační hranice této akci zabránila: *Na plzeňské letiště měla přiletět celá 312. stíhací peruť a odtud podpořit bojující pražský lid. Příštího dne byla peruť v ostré pohotovosti a čekala jedině na rozkaz k odletu. V 17 hodin však byl rozkaz zrušen. Českoslovenští letci tedy neodletěli a zůstali i nadále ve Velké Británii, kde daleko od vlasti a nečinně museli sledovat nerovný zápas pražského lidu.*²¹

13 ABS, f. 318, sign. 318-125-1, Denní zpráva číslo 103 ze dne 24. 5. 1958 náčelníka Hlavní správy tiskového dohledu ministerstva vnitra, Dr. Františka Kohouta, týkající se vydání rukopisu *Na západní frontě*.

14 Z původních 10 530 mužů měla československá pozemní „armáda“ po vylodění na britských ostrovech v létě roku 1940 pouhých 3274 mužů. Většina mužstva (především Slováci) zůstala ve Francii, kde měla živnosti i mnohdy i své rodiny. Celkem 539 nespokojenců záhy opustilo československou armádu, aby byli posléze internováni v britských pracovních táborech. Z toho počtu bylo 120 „španěláků“. Mnozí byli členy komunistické strany. KUDRNA, Ladislav: Cholmondeley 1940. Příčiny a průběh jedné krize československé zahraniční armády. *Fakta a svědectví*, 2010, č. 4, s. 28–31.

15 ABS, f. 318, sign. 318-125-1, Denní zpráva číslo 103 ze dne 24. 5. 1958 náčelníka Hlavní správy tiskového dohledu ministerstva vnitra, Dr. Františka Kohouta, týkající se vydání rukopisu *Na západní frontě*.

16 Tamtéž.

17 Socialistický tábor žil v té době „odhalením“ kultu Stalinovy osoby, ke kterému došlo na XX. sjezdu KSSS (proběhl v dnech 14. až 26. února 1956). Nikita Chruščov na uzavřeném jednání přednesl svůj známý projev *Kult osobnosti a jeho důsledky*.

18 ABS, f. 318, sign. 318-125-1, Denní zpráva číslo 103 ze dne 24. 5. 1958 náčelníka Hlavní správy tiskového dohledu ministerstva vnitra, Dr. Františka Kohouta, týkající se vydání rukopisu *Na západní frontě*.

19 Nejnověji k jeho osobě ŠOLC, Jiří: *Útěky a návraty Bohumila Laušmana. Osud českého politika*. Naše vojsko, Praha 2008.

20 Velitel československého stíhacího křídla, podplukovník Jaroslav Hlaďo, vyhlásil 6. května 1945 ostrou pohotovost pro všechny stíhací perutě (310., 312. a 313.). Právě 312. peruť, pod vedením majora Huga Hrbáčka, měla jako první odletět na pomoc bojující Praze. Zbylé dvě perutě ji měly následovat. Podle jiných historiků měla odletět pouze 312. peruť s osmi spitfiry. Generál Karel Janoušek jednal s Brity a Američany o nasazení československých stíhacích perutí nad Prahou. Bylo mu však řečeno, že spojenci musí dodržovat demarkační linii. RAJLICH, Jiří: *Jediný československý maršál. Životní osudy Air Marshal a armádního generála (in memoriam) RNDr. Karla Janouška, KCB (1893–1971)*. Jota, Brno 2002, s. 207–208. Dále viz HAVEL, Josef: *Štvancem svědomí*. Ořtis, Ústí nad Orlicí 2002, s. 115–119.

21 ABS, f. 318, sign. 318-125-1, Denní zpráva číslo 103 ze dne 24. 5. 1958 náčelníka Hlavní správy tiskového dohledu ministerstva vnitra, Dr. Františka Kohouta, týkající se vydání rukopisu *Na západní frontě*.

Přebal a vazba prvního vydání knihy *Na západní frontě*

Zdroj: archiv autora

Na dalším místě rukopisu pokračovali autoři ve své „kacířské“ pravdě týkající se povstání v Praze: Západní vládnoucí kruhy hodlaly mimo jiné poslat své armády i do Československa, obsadit jeho hlavní město Prahu a předejít tak sovětskou armádu. Vhodný okamžik k uskutečnění tohoto záměru se naskytl, jakmile v Praze vypuklo povstání proti nacistickým okupantům. Jedině na zásah Hlavního stanu vrchního velitelství sovětských ozbrojených sil bylo západní spojenecké vrchní velení nuceno od

tohoto záměru upustit a setrvat na dříve dohodnuté linii Karlovy Vary, Plzeň, České Budějovice. Tím je také vysvětlena otázka, proč českoslovenští letci nemohli přijít na pomoc pražskému povstání a proč se nesměli účastnit přímého boje za osvobození své vlasti. Protože vzdušný prostor nad Prahou byl podle vzájemných ujednání mezi Sovětským svazem a západními mocnostmi operačním prostorem sovětským a vzhledem k politické situaci, jež se v této souvislosti vytvořila, odmítlo vrchní

velitelství Sovětské armády nabízenou pomoc spojenců. A vzhledem k tomu, že československé letecké perutě byly stále součástí RAF, nedalo pak velitelství britského letectva souhlas k jejich odletu do Československa,²² neboť se neodvážilo nerespektovat sovětské přání.²³

František Kohout výše uvedené „spekulace“ razantně odmítl. Svědectví přímých účastníků podle něho hovořilo zcela jinak. Edvard Beneš měl být nemile překvapen, když se 9. května 1945 v Brně dozvěděl, že hlavního města dosáhly jako první jednotky Rudé armády.

Nemalé problémy viděl cenzor v použité literatuře. Byla totiž vesměs „buržoazní“ a „proimperialistické“ provenience. Autoři ji široce uváděli hned v úvodu, v němž přímo rozebírali Benešovy paměti *Šest let exilu a druhé světové války*²⁴ i knihu Bruce Lockharta²⁵ *Přichází zúčtování*,²⁶ jejíž použití bylo samo o sobě značně nežádoucí již pro autorovu osobu a její protikomunistické zaměření. V úvodu nebyl vynechán ani deník Eduarda Táborského²⁷ *Pravda zvítězila*.²⁸ Navíc, jak Kohout hořce podotkl, byly publikace zmíněny ještě pod čarou, jakmile z nich autoři citovali (hlavní cenzor zřejmě neznal řemeslo historikovo), takže byly donekonečna připomínány. A aby toho nebylo málo, potřeť se tato „pochybná“ literatura objevila na konci práce v seznamu použitých pramenů. Ke všemu byly bibliografické od-

22 Britové, respektive velitelství stíhacího letectva (*Fighter Command*), podmínili svůj souhlas k přemístění československých stíhacích perutí do Československa souhlasem americkým. HAVEL, Josef: *Štvanec svědomí*, s. 117.

23 ABS, f. 318, sign. 318-125-1, Denní zpráva číslo 103 ze dne 24. 5. 1958 náčelníka Hlavní správy tiskového dohledu ministerstva vnitra, Dr. Františka Kohouta, týkající se vydání rukopisu *Na západní frontě*.

24 BENEŠ, Edvard: *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty r. 1938–1945*. Orbis a Družstevní práce, Praha 1946.

25 Sir Robert Hamilton Bruce Lockhart (2. 9. 1887 – 27. 2. 1970), novinář, spisovatel, tajný agent, britský diplomat v Moskvě (1917–1918) a v Praze. Jeho kniha *Paměti britského agenta* vydaná v roce 1932 se stala bestsellerem a vynesla mu světovou pozornost (v roce 1934 ji převedl na filmová plátna Hollywood pod názvem *Britský agent*). V létě 1940 jmenovali Britové Bruce Lockharta „British Representative with the Czechoslovak Provisional Government“. V průběhu druhé světové války se stal generálním ředitelem *Political Warfare Executive*, jež koordinovala veškerou britskou propagandu vůči nepříteli. Po skončení války, respektive po únoru 1948, měl jednou týdně vysílání v BBC do Československa trvající přes 10 let. Viz Wikipedia, heslo R. H. Bruce Lockhart, http://en.wikipedia.org/wiki/R._H._Bruce_Lockhart (podle stavu ke dni 22. 6. 2010).

26 LOCKHART, Robert Bruce: *Přichází zúčtování*. Fr. Borový, Praha 1948.

27 Eduard Táborský (18. 3. 1910 – 12. 11. 1996) působil ve Velké Británii jako osobní tajemník prezidenta Beneše.

28 TÁBORSKÝ, Eduard: *Pravda zvítězila. Deník druhého zahraničního odboje*. Družstevní práce, Praha 1947.

kazy značně neuspořádané. To podle cenzora znamenalo, že se jména předních pokrokových činitelů a vůdců světového proletariátu promíchala se jmény špiona Lockharta, československých kolaborantů a pravičáckých politiků. Navíc šlo o tituly, které byly z knihoven vyřazeny pro svoji politickou závadnost. Kromě výše uvedených svazků se jednalo o následující práce:

- BECHYNĚ, Rudolf: *Pero mi zůstalo: 1938–1945*. Dělnické nakladatelství, Praha 1947.
- BOHUŠ, Beneš: *Křídla ve vyhnanství. Život a dílo československých letců ve Francii a ve Velké Británii*. Čechoslovák, Londýn 1942.
- BUMIER, Jean: *Od Hitlera k Trumanovi*. Mír, Praha 1951.
- *Czechoslovakia, its Sacrifice and Future*. Czechoslovak National Council of America, Chicago 1939.
- FALTA, Josef: *Přes fronty a přes hranice: listy z války a emigrace*. New York Listy Publishing Co., New York 1943.
- JANOUC, Svatopluk: *Světla a stíny*. Naše vojsko, Praha 1947.
- KLÁTIL, Fráňa (pod pseudonymem MARNÝ, Tomáš): *Sláva má starosti: polemiky, komentáře, novinářské články*. Kruh autorových přátel, Londýn 1943.
- LOCHER, Karel: *Naše akce*. St. Clements Press (1940) Ltd., Londýn 1942.²⁹
- MASARYK, Jan: *Volá Londýn*. Lin-

colns-Prager Ltd., Londýn 1945.

- MASTNÝ, (pseudonym ŠTEFAN) František: *Probijte se! Rok*, Praha 1945.
- OSUSKÝ, Štefan: *„Řízená demokracie“ při práci*. Pravda, Londýn 1942.
- OSUSKÝ, Štefan: *Pravda víťazí. Pohled do zrkadla druhého odboja*. Pravda, Londýn 1942.
- OSUSKÝ, Štefan: *Triedenie duchov nastalo*. Pravda, Londýn 1943.³⁰
- *Prezident letcům. Řeč presidenta Čs. republiky Dr. Eduarda Beneše k čs. letcům ze západu 21. srpna 1945*. Tiskové oddělení HŠVO při MNO, Praha 1945.
- ŠPANIEL, Oldřich: *Československá armáda druhého odboje*. Československá Národní Rada v Americe, Chicago 1941.
- VACHEK, Emil: *Německá válka I–VIII díl*. Neubert a synové, Praha 1945–1947.

Náčelník Hlavní správy tiskového dohledu dr. František Kohout upozornil na uvedené závady a na „chyby“ zástupce nakladatelství Naše vojsko, šéfredaktora pplk. Chrteka a redaktora Dietmara. S ohledem na celkovou tematiku rukopisu jim bylo doporučeno, aby se poradili s Hlavní politikou správou ministerstva národní obrany, zda by bylo vydání knihy v současné době vhodné, protože i kdyby byla vypuštěna politicky nesprávná místa, na tematice knihy by se nic nezměnilo, uzavřel pesimisticky Kohout zprávu.³¹

Studie, která byla ve své době doslova zjevením, tak byla kvůli cenzuře na dlouhou dobu zatracena.

VYDÁNÍ RUKOPISU PO SEDMI LETECH

Vydání své práce se autoři dočkali teprve v roce 1963. Nakonec skutečně vyšla v nakladatelství Naše vojsko pod původním názvem *Na západní frontě*.³² V době, kdy vycházely v Československu knihy v desetitisícových nákladech, činil náklad této publikace pouhých 8000 kusů. Již za dva roky však následovalo druhé, značně přepracované vydání. Tentokrát činil náklad úctyhodných 20 000 výtisků. Text doznal podstatných změn. Činnost československých pěšáků a letců ve Francii a v Polsku (1939–1940) byla doplněna o nové informace, autoři rovněž upravili kapitoly o našich jednotkách na Středním východě (1940–1943) a u Dunkerque (1944–1945). Přepracování se dotklo i Slovenského národního povstání.

Toman Brod k vydání syntézy otevřeně uvedl: *Tváří v tvář záplavě nonkonformní literatury ochabovala i tvrdost oficiální cenzury, jež neměla sílu zakazovat dál naši knihu; v roce 1963 mohla naše práce konečně vyjít [...] Během dalších dvou let se nám ji podařilo zbavit nejhorších ideologických nesmyslů a připravit její druhé vydání.*

Tu knihu s názvem „Na západní frontě“ ani ve vylepšené podobě dnes už číst nelze. Byla a je špatná, nikoli však

29 Tato brožurka o 32 stranách se okamžitě ocitla na indexu československé zahraniční vlády v Londýně. Locher stál v ostré opozici vůči Benešovi (nazýval ho samozvancem, který 5. října 1938 dobrovolně abdikoval). Ministerstvo národní obrany zakázalo, aby tuto publikaci vlastnil kterýkoliv z československých vojáků, jinak se vystavoval možnosti právního postihu. Nakonec MNO prakticky celý náklad skoupilo (přišlo ho to na 400 liber, což v té době nebyly malé peníze). Podrobněji KUDRNA, Ladislav: *Odhodlání bojovat. Vlastenectví československých letců v průběhu druhé světové války na pozadí válečných a politických událostí*. Naše vojsko, Praha 2010, s. 147–152, 284.

30 Za pozornost jistě stojí, že již v průběhu druhé světové války se tyto Osuského publikace dostaly na index Benešovy vlády. Opět platilo, že je českoslovenští vojáci nesměli pod hrozbou postihu vlastnit. Podrobněji KUDRNA, Ladislav: *Když nelétali. Život našich letců v Polsku, Francii a Británii za 2. světové války*. Libri, Praha 2003, s. 171. Dále viz KUDRNA, Ladislav: *Odhodlání bojovat*, s. 152–153.

31 ABS, f. 318, sign. 318-125-1, Denní zpráva číslo 103 ze dne 24. 5. 1958 náčelníka Hlavní správy tiskového dohledu ministerstva vnitra, Dr. Františka Kohouta, týkající se vydání rukopisu *Na západní frontě*.

32 BROD, Toman – ČEJKA, Eduard: *Na západní frontě. Historie československých vojenských jednotek na Západě v letech druhé světové války*. Naše vojsko, Praha 1963.

Přebal propagandistické knihy *Američané v západních Čechách v roce 1945*, kterou napsala dvojice Bartošek a Pichlík roku 1953. Deset let po vydání tohoto pamfletu vyšla syntéza *Na západní frontě*.

Zdroj: archiv autora

hanebná. Neboť alespoň její cíl byl záslužný a spravedlivý – hanebné byly jiné publikace, například Bartoškův a Pichlíkův pamflet³³ věnovaný „úloze amerických imperialistů“ v Plzni roku 1945 či Jiřího Hájka, zabývající se „zhoubnou rolí československých sociálních demokratů“³⁴; o hanopisech Václava Krále,³⁵

Jana Pachty³⁶ a dalších režimních dějupraců ani nemluvě.

Kniha „*Na západní frontě*“, vzdor všem oprávněným výhradám, měla svého času veliký ohlas a splnila dané poslání. Snad se i ona přičinila, že byli hromadně propouštěni z kriminálů bývalí vojáci západní fronty i účastníci španělské občanské války,³⁷ že všichni ti veteráni přestali být nazýváni imperia- listickými agenty, že jim byly naopak znovu přiznány zásluhy o protifašistický, respektive protihitlerovský boj.³⁸

Předmětem této studie je první vydání knížky *Na západní frontě*. Podívejme se tedy, jakou museli autoři učinit úlitbu tehdejšímu bohu. Z úvodu zmizel rozbor literatury. Namísto toho byla na deseti stranách zdůrazněna vedoucí role Komunistické strany Československa – předvoje dělnické třídy, která se na rozdíl od buržoazie nesmířila s cizáckou nadvládou a nikdy také nesložila zbraně v rozhodném boji s fašistickým nepřítelem a pro niž likvidace fašistického režimu v Československu byla nevyhnutelným cílem. Psalo se tu, že vojenská politika KSČ směřovala k paralyzování vlivu buržoazie na československé ozbrojené síly a zároveň usilovala o vybudování nových lidových ozbrojených sil, které by v zahraničí a především na domácí půdě stály pevně na pozicích revoluč-

ního programu Národní fronty. Československá buržoazní emigrace prý požadovala, aby byly jednotky poslušné všech rozkazů buržoazního vedení. Úvod byl zakončen slavnostním konstatováním, že nakonec linie KSČ zvítězila i ve vojenských otázkách, jelikož strana dokázala vytvořit na půdě Sovětského svazu československé vojenské jednotky, které aktivně

Obálka Brodových pamětí z nakladatelství Academia

33 BARTOŠEK, Karel – PICHlíK, Karel: *Hanebná role amerických okupantů v západních Čechách v roce 1945*. Svoboda, Praha 1951. Dva roky poté stejný autorský tým vydal další skvost: BARTOŠEK, Karel – PICHlíK, Karel: *Američané v západních Čechách v roce 1945*. Mladá fronta, Praha 1953. Zatímco první titul byla brožurka o 35 stranách, druhý počínal měl 219 stran textu plus „výbušnou“ obrazovou přílohu. Ve stejném roce vyšel neméně úderný propagandistický pamflet EIS, Zdeněk – FISHER, Jan: *Americká okupace západních Čech v roce 1945*. Naše vojsko, Praha 1953. Tato kniha se na přebalu pyšnila nápisem: *Knihovna agitátora československé armády. Materiál pro agitátory a referenty*.

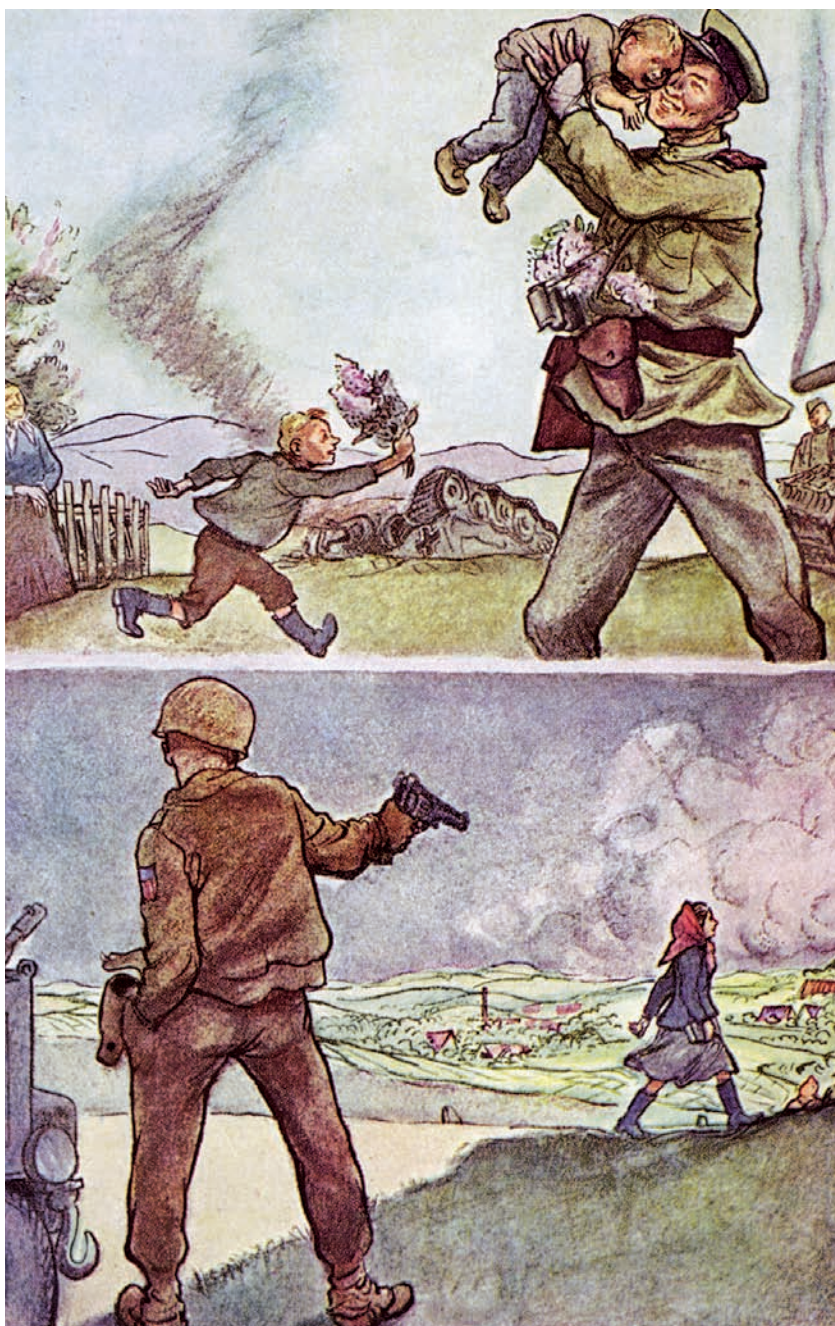
34 HÁJEK, Jiří: *Zhoubná úloha pravicových socialistů v ČSR*. SNPL, Praha 1954.

35 Profesor Václav Král (9. 3. 1926 – 12. 12. 1983) byl temnou postavou československé historiografie. Vždy a za všech okolností byl prorožimním historikem. Ze všech jeho prací jmenujme alespoň ty „nejlepší“: *Beneš a obrana státu*. Tatran, Bratislava 1952; *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953; *Od minulosti k socialistické budoucnosti vesnice*. Orbis, Praha 1953; *Politické strany a Mnichov: dokumenty*. Svobodné slovo, Praha 1961; *Cestou k Únoru: dokumenty*. Svobodné slovo, Praha 1963 a *Československá krize na konci šedesátých let*. Oddělení propagandy a výchovy ÚRO, Praha 1978.

36 PhDr. Jan Pacht (20. 5. 1906 – 18. 5. 1977), pracovník Ústavu dějin komunistické strany. Autor řady „hitů“, například: *Klement Gottwald a naše dějiny*. Ministerstvo informací a osvěty, Praha 1948; *Josef Pekař, ideolog kontrarevoluce*. Socialistická akademie, Praha 1948 a *Pekař a pekařovština v českém dějepisectví*. Rovnost, Brno 1950.

37 Ve skutečnosti byli vojáci ze Západu, stejně jako většina neprávem vězněných, propuštěni na svobodu v roce 1960, a to v souvislosti s amnestií prezidenta republiky, jež se vztahovala k „tradičnímu“ 9. květnu. Co se týkalo „španěláků“, k těm ÚV KSČ zaujal smířlivější postoj již v druhé polovině padesátých let 20. století. Bývalí interbrigadisté byli rehabilitováni dříve nežli „zápaďáci“.

38 BROD, Toman: *Ještě že člověk neví, co ho čeká*, s. 256–257.

Kresba z pamfletu *Američané v západních Čechách v roce 1945*. Zatímco hrdinný rudoarmějec si tiskne k srdci české dítě, zlotřilý americký voják chladnokrevně zabíjí českou dívku.

Zdroj: archiv autora

zasáhly do osvobození porobené vlasti a společně s Rudou armádou zabránily tomu, aby se mohly realizovat plány na vojenskou a politickou intervenci československé a mezinárodní buržoazie.³⁹

Co se týče použitých publikací, z poznámek pod čarou i ze seznamu literatury zmizely veškeré odkazy na výše uvedené práce Štefana Osuského, Rudolfa Bechyného, Josefa Falty a proslov prezidenta Beneše k letcům ze Západu po jejich návratu do vlasti. Autoři vyšli vstříc cenzuře také tím, že se stručně zmínili i o Košickém vládním programu, který se stal výrazem vítězství revoluční koncepce Komunistické strany Československa, koncepce národní a demokratické revoluce.⁴⁰

Naopak neustoupili Hlavní správě tiskového dohledu v zásadním rozporu. Tím byl podle Kohouta znepokojivý fakt, že hlavní váha textu spočívala na roli československých letců. Zároveň však nebyl opomenut ani význam našich jednotek v Sovětském svazu.

Co se týče Edvarda Beneše a Jana Masaryka, původní text byl poněkud pozměněn v jejich neprospěch.⁴¹ Edvarda Beneše podrobili autoři mnohdy až nemilé kritice, přesto muselo být čtenáři zřejmé, že to byl muž číslo jedna československého zahraničního odboje. Cenzora velmi rozlítla zmínka o vřelém vztahu občanů k jejich prezidentovi, který měl signalizovat písemný styk zajatých letců s Benešem. V tomto případě zůstal text nezměněn.⁴²

Významu osobnosti T. G. Masaryka se dostalo poněkud jiné perspektivy: *Většina z nich (československých občanů, pozn. aut.) neměla určitější představy o budoucím vývoji událostí a charakteru zahraniční odbojové akce ani o své účasti na ní. Hledala tu analogii s první světovou válkou, se zahraničně*

39 BROD, Toman – ČEJKA, Eduard: *Na západní frontě*, s. 7–16.

40 Tamtéž, s. 390.

41 Tamtéž, s. 157.

42 Tamtéž, s. 334.

Další ilustrace z hanopisu Američané v západních Čechách v roce 1945. Americký voják se ptá českého dělníka: Are you Czech?! V případě kladné odpovědi ho ihned fyzicky inzultoval. Alespoň taková byla podle autorů knihy realita v osvobozené Plzni. Všimněte si náhrdelníku plavé (zřejmě německé) dívky stojící vedle amerických vojáků.
Zdroj: archiv autora

politickou činností T. G. Masaryka a působením československých legií. Jejich názory byly vesměs proniknuty „osvoboditelskými“ legendami, vzniklými za předmnichovské republiky, a jen tu a tam bylo možno sledovat jiný, realističtější postoj k minulému i budoucímu vývoji republiky. Zejména v dr. Benešovi, kterému se podařilo skrýt svůj podíl na mnichovské kapitulaci, spatřovali mnozí emigranti velkou politickou autoritu.⁴³

Na jiném místě se můžeme dočíst, že vnitřní poměry československého vojska ve Velké Británii se postupně lepšily, ač jeho velení nadále zůstávalo v rukou buržoazního vedení: I když oficiálně byla veškerá „politická“ výchova zakázána v duchu vojenských předpisů první republiky,⁴⁴ přece jen se buržoazie nevzdala žádné příležitosti k ideologickému ovlivňování vojáků. Nejrozmanitějšími formami byl v různých přednáškách, člancích i při organizovaných oslavách veleben a zdůrazňován kult Masarykovy a Benešovy osobnosti, zveličován a zkreslován Benešův význam v národně osvobozené zápase československého lidu, nekriticky byla oslavována předmnichovská republika, v podtextu propagován kapitalistický společenský řád,⁴⁵ zdůrazňovány jeho

43 Tamtéž, s. 28–29.

44 Ve skutečnosti od 15. října 1943 působili u československých leteckých jednotek výchovní důstojníci. Velitelem výchovné služby byl jmenován kapitán Svatopluk Janouch. Podrobněji KUDRNA, Ladislav: *Odhodláni bojovat*, s. 222–225. Veterán Royal Air Force Miroslav Liškutín uvedl, že výchovní důstojníci nebyli v žádném případě osvěťáři v sovětském stylu. Jsou to vlastně vojenští učitelé, jejichž úkolem je pomáhat zájemcům o zvýšení vzdělání a o zlepšení kvalifikace ve všech oborech. Já měl možnost využít jejich pomoci k soukromému studiu, a tak jsem to sám plně ocenil. Byli to výchovní důstojníci RAF, kteří mi pomohli dokončit přípravu k maturitě. LIŠKUTÍN, Miroslav: *Letecká služba*. Svět křidel, Cheb 1991, s. 31.

45 Realita však byla jiná, než jak autoři uvedli. Návrat k sociálnímu a politickému uspořádání předválečného Československa

Černý obchod – hlavní činnost amerického vojáka v západních Čechách v roce 1945. Další ukázka z Bartoškova a Pichlíkova pamfletu. Zdroj: archiv autora

domnělé přednosti vůči socialistickému sovětskému systému atd.⁴⁶

Nakonec došlo i na Masarykův kult: [Beneš] využíval rovněž pro své účely široce rozšířeného kultu T. G. Masaryka, za jehož žáka a následníka se prohlašoval. Dr. Beneš byl diplomatem s mnoha zkušenostmi a nechyběla mu proto v jistém směru ani politická prozíravost (nebo lépe řečeno opatrnost); vždyť například nikdy za války, ani v počátečním období, kdy to na Západě bylo přímo módou, se nedal strhnout k veřejným protisovětským výpadům a naopak si zachovával masku „objek-

tivního posuzovatele“ sovětské politiky.⁴⁷

Pokud se týkalo činnosti Bohumila Laušmana, v poznámce pod čarou se objevilo stručné konstatování, že ...jako předseda branného výboru Státní rady sehrál tehdy celkem kladnou úlohu a podle svědectví účastníků mu nechyběla ani jistá důvěra pokrokové emigrace.⁴⁸

Z textu bohužel zmizela jakákoliv zmínka o možné účasti československých stíhacích perutí v Pražském povstání. Kniha byla naopak doplněna odkazem na tvrzení bývalého

ministra informací a kultury Václava Kopeckého:⁴⁹ *Příchodem sovětských vojsk do Prahy 9. května 1945 byly zklamány i naděje dr. Beneše a jeho buržoazní skupiny, který přikládal velikou politickou důležitost přítomnosti americké armády v západních Čechách i její případné intervenci v Praze.*⁵⁰ Autoři uvedli, že sovětská armáda svým rychlým postupem zachránila Prahu a dokončila osvobození Československa, díky čemuž byly zmařeny nekvalifikované angloamerické plány využít povstání pro vlastní politické cíle. Autoři citovali z práce Harryho Trumana.⁵¹ Bývalý americký prezident vzpomínal, jak mu Churchill poslal 30. dubna 1945 dopis, v němž zdůraznil, že osvobození Prahy, ale i co možná největší části Československa spojeneckými jednotkami by ovlivnilo poválečnou situaci této země, případně i zemí sousedních.⁵² Byla to prorocká slova, žel nedošla naplnění.

Hodnocení účasti československých letců za druhé světové války na Západě bylo značně rozporuplné. Na jedné straně autoři vyzdvihli jejich přínos válečnému úsilí a zdůraznili nemalý počet obětí z jejich řad, na straně druhé se čtenář mohl dočíst toto: *Dalším důvodem k pochopení toho, proč českoslovenští vojáci a letci na Západě vcelku nepřekročili meze svého buržoazně demokratického smýšlení, je skutečnost, že žili přece jen dlouhou dobu v buržoazním prostředí Velké Británie.*⁵³ Vykona-

byl vyloučen. Jak představitelé domácího odboje, tak i vojáci v zahraničí naprosto odmítali návrat k politickým „stranám a straničkám“ první republiky. Odpor vůči starým politickým garniturám byl všeobecný. Viz GRŇA, Jan: *Sedm roků na domácí frontě*. Blok, Brno 1965, s. 75.

46 BROD, Toman – ČEJKA, Eduard: *Na západní frontě*, s. 299–300.

47 Tamtéž, s. 393–394.

48 Tamtéž, s. 214.

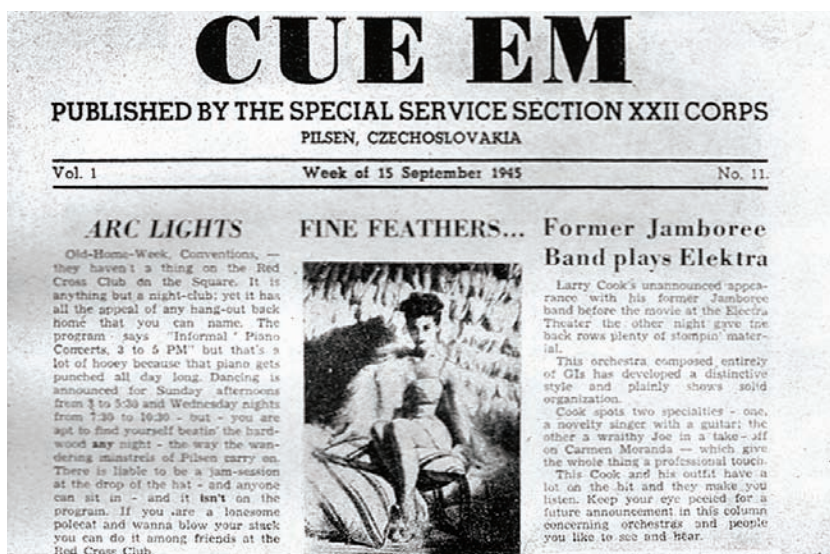
49 KOPECKÝ, Václav: *ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1960, s. 385.

50 BROD, Toman – ČEJKA, Eduard: *Na západní frontě*, s. 391.

51 TRUMAN, S. Harry: *Memoirs of Harry S. Truman. 1945: Year of Decisions. Volume I*. Doubleday, Garden City, New York 1955, s. 216.

52 BROD, Toman – ČEJKA, Eduard: *Na západní frontě*, s. 391.

53 Opak však byl pravdou. Většinu našich letců, kteří na rozdíl od britského důstojnického sboru RAF pocházeli z chudších středních či zcela nemajetných vrstev, kastovní způsob života na britských ostrovech k srdci nepřirostl. Příklon doleva byl znatelný i u důstojnického sboru. Dosvědčují to slova Josefa Hanuše, který si ještě jako kapitán RAF poznamenal do svého deníku: *Bude to však stejně asi taktika Anglie nechat Rusko vykrváčet a zeslabit, aby pak páni Angličané mohli vládnout o něco pevněji. Samozřejmě tady neprovedou žádné reformy, neboť nemá přece ceny znárodnit všechny doly, nebo přidat horníkům. Jsou tu stávky a mlácení hluché slámy na denním pořádku.* HANUŠ, Josef: *Osobní deníky 1939–1945*, kopie v držení autora; zde záznam ze dne 19. září 1942.

Pornografie, věc nejčtenější. Podle Bartoška a Pichlíka četli američtí vojáci v Plzni zejména podobné „pornografické“ čtivo. Nechme stranou fakt, že ani jedna dívka na fotografii není nahá. Zdroj: archiv autora

li tam sice mnoho záslužné propagandistické práce pro Československo, ale na druhé straně si opět osvojili – třeba i podvědomě – některé rysy anglického způsobu života.⁵⁴

Na dalším místě autoři ještě přitvrdili: Jaký byl další vývoj československých vojáků ze Západu, zejména v prvních poválečných letech, kdy komunistická strana vedla úporný boj s reakcí o lidově demokratický charakter republiky? Nelze zavírat oči nad

tím, že mnozí bývalí příslušníci čs. ozbrojených sil na Západě, zejména letci, zůstali i nadále v ideovém područí buržoazie a dali se svést na scetí proti vlastnímu lidu. Zejména charakteristický je osud četných důstojníků, kteří se aktivně pokusili o zvrát poměrů a po neúspěchu reakčního puče v Únoru 1948 uprchli za hranice. Tito lidé stojí dnes v jedné řadě s těmi, kdož znovu usilují o rozpoutání světového válečného požáru, o nový Mnichov,

Další ukázka z Bartoškova a Pichlíkova spisu. Americké válečné úsilí dirigoval, jak jinak, bohatý Žid z Wall Street. Proto byla koncem války zničena továrna Škodovy závody. Američtí imperialisté nepotřebovali konkurenci výrobků od českého dělníka. Zdroj: archiv autora

Americký důstojník odvádí do bezpečí nacistického důstojníka před hněvem českého lidu, ilustrace ze stejné publikace Zdroj: archiv autora

54 BROD, Toman – ČEJKA, Eduard: Na západní frontě, s. 394.

a dokonce s těmi, proti nimž v minulé válce bojovali.⁵⁵

Zároveň se však čtenář na konci textu dozvěděl: *Většina bývalých příslušníků čs. vojenské jednotky ze Západu se však v dalších letech zapojila do budování socialismu a přispívá dnes svou prací ke šťastnější budoucnosti našich národů. Hodnocení jejich poválečného vývoje se však již vymyká z rámce této práce. Úkolem naší studie bylo pouze přispět ke správnému zhodnocení činnosti těch československých občanů, kteří v nejtěžší době, v letech druhé světové války, bojovali proti fašismu na západní frontě.*⁵⁶

Sluší se zdůraznit, že většinu výše uvedených ústupků vládnoucímu totalitnímu režimu autoři v druhém, přepracovaném vydání publikace vymýtili.

REAKCE VOJÁKŮ ZE ZÁPADU

Českoslovenští letci na západní frontě byli po dlouhou dobu jedinou aktivně bojující složkou zahraničního odboje. Pokud „pomineme“ znamenité vystoupení 11. československého pěšího praporu – Východního u Tobruku, jehož příslušníci udělali skvělou reputaci odboji, tak na Západě to až do října roku 1944, kdy se svého úkolu obléhat zatopený Dunkerque ujala Československá samostatná obrněná brigáda, byli pouze letci, kdo reprezentoval Československo na válečném poli. Této úlohy se chopili se ctí.

Československým letectvem ve Velké Británii prošlo 2422 mužů, přičemž nejvyššího válečného stavu dosáhlo k 15. únoru 1943, kdy jeho

stav činil 1521 osob. Nutno dodat, že k předepsanému stavu mu v průběhu celé války chybělo více než 250 mužů.⁵⁷ Po demobilizaci zůstalo v československé poválečné armádě 444 letců, jež za války sloužili v Královském letectvu. Když se chopili moci komunisté, byli tito „západáci“ mezi prvními, na které totalitní režim zaměřil svoji pozornost. Čistky trvaly v jednotlivých etapách až do října 1950. Přechálo je pouze osmnáct letců. Sto šest z těch, kteří po válce zůstali sloužit v armádě, opětovně uteklo na Západ. Ostatní byli z řad letectva vyhozeni a následně perzekvováni.⁵⁸ Dle mého neukončeného výzkumu bylo okolo 55 z nich uvězněno.⁵⁹ Ti, co měli více štěstí, skončili většinou „pouze“ v nekvalifikovaných dělnických profesích. Pro bývalé příslušníky RAF nastala skutečná doba temna. Označení „západák“ či anglický letec bylo tou nejhorší možnou vizitkou nejen pro dotyčného, ale i pro jeho rodinu. Situace se začala pozvolna měnit teprve začátkem šedesátých let 20. století. Změnu k lepšímu umožnila nová politika ústředního výboru Komunistické strany Československa.

Amnestie z 9. května 1960 se vztahovala na většinu z 8708 stále vězněných osob, odsouzených převážně ve vykonstruovaných procesech. Ve dnech 4. až 8. prosince 1962 proběhl v Praze XII. sjezd KSČ, na kterém bylo přijato rozhodnutí prověřit nedořešené případy porušení „socialistické“ zákonnosti. Následné zasedání pléna ÚV KSČ 3. až 4. dubna 1963 projed-

nalo zprávu o porušování stranických zásad a socialistické zákonitosti. Na základě usnesení XII. sjezdu a dubnového pléna ÚV KSČ se mělo přistoupit k rehabilitacím nevinně postižených z let 1949–1953. Posléze jmenovalo 11. oddělení ÚV KSČ na úseku ministerstva národní obrany komisi, která v září 1963 skutečně zahájila svoji činnost.

Nový kurz vládnoucí strany a atmosféra ve společnosti se záhy projevil. Prakticky poprvé od února 1948 se v denním tisku začaly objevovat informace o letcích z Anglie. Článek Ladislava Mňačka uveřejněný 8. června 1963 v časopise *Kulturní život*⁶⁰ způsobil mezi bývalými příslušníky Královského letectva doslova poprask. Laureát státní ceny v něm popsal noční rozhovor s bývalým letcem RAF, který trpěl pouze kvůli tomu, že bojoval na západní frontě. Nechme stranou fakt, že Mňačko v článku spojil několik příběhů dohromady a vytvořil fiktivní obraz letce ze Západu. Nic to nemění na skutečnosti, že povzbudil „anglické letce“, aby začali bojovat o očistění svého jména. Tento zápas byl navíc posvěcen oficiální politikou KSČ. Do 31. prosince 1965 se rehabilitace dotkla nejméně 130 bývalých příslušníků RAF. Bylo to okolo 46 procent z těch, kteří přicházeli v úvahu (z rehabilitace byli vyloučeni emigranti a odsouzení; nemálo bývalých vězňů se dočkalo nápravy v druhé polovině šedesátých let).⁶¹

Prvně od Února se letci začali stýkat mezi sebou. V počátcích boje o reha-

55 Tamtéž, s. 398.

56 Tamtéž, s. 398–399.

57 Podrobněji KUDRNA, Ladislav: *Odhodlání bojovat*, s. 229–230.

58 Podrobněji KUDRNA, Ladislav: *Jeden ze zapomenutých mužů. Plukovník letectva Petr Uruba, pilot 311. československé bombardovací perutě, jako průvodce „krátkým“ 20. stoletím*. ÚSTR, Praha 2008, s. 141–149.

59 Státní soud odsoudil 37 letců, dalších 18 bylo bez vynesení rozsudku posláno do neblaze proslulého tábora nucených prací na Mírově. Při zatýkání příslušníky Státní bezpečnosti byl 28. května 1949 zastřelen Viktor Waidlich, letec 311. československé bombardovací perutě. Dne 15. října 1951 byl při pokusu o přechod hranic zastřelen bývalý mechanik Vladislav Roubal. Další letec, Eduard Šimon (311. peruč), zahynul při zatýkání StB 15. října 1949.

60 MŇAČKO, Ladislav: Oneskorená reportáž. Noční rozhovor. *Kulturní život*, 1963, roč. XVIII, č. 23 (8. 6. 1963), s. 6.

61 Podrobněji viz KUDRNA, Ladislav: *Jeden ze zapomenutých mužů*, s. 141–221.

Václav Šikl, foto z druhé poloviny šedesátých let
Foto: ABS

bilitaci hrál významnou roli František Loucký,⁶² v bouřlivém roce 1968 pak jeho válečný kolega Václav Šikl.⁶³ Ten nám zanechal emotivní vzpomínku na první velké shromáždění veteránů ze Západu. Došlo k němu až v roce 1964, šestnáct let od „vítězného února“. Podnětem k setkání byla nedávno vydaná kniha *Na západní frontě*.

Poprvé po mnoha letech jsme se sešli ve větším počtu v zimě 1964. Až na konci Prahy to bylo. Sál „Na chmelnici“ měl sloužit novému sídlišti. [...] Byl zimní, nevlídný čas, chýlilo se k vánocům. Ale dnes bylo nácpano. [...] Svátek soboty shromažďovací. Tihle lidé si na schůze vlastně nikdy nepotrpěli. Avšak za posledních patnáct let byli nuceni se scházivat na apelech, na velkém dvoře pankrácké věznice, uvnitř uherských zdí leopoldovské pevnosti, pod Věží na mírovském pahrbku, v blátě jáchymov-

ských lágrů, na udusané míčovně opavského komplexu. A teď se sem přišli zeptat proč. Poprvé. Proč? K čemu to bylo dobré? Čeho se tím docílilo? Ještě se ptali nesměle, skoro zdvořile. Teprve se začínalo. Ještě se jich řečníště nemuselo bát, ještě byli ztichlí, užaslí mírou křivdy, hloubkou pitomosti, rozsáhlostí krutosti. A věk, roky, roky v pancířích únavy a nekonečných zklamání. První údery, rány, výzvy, hrozby vyšlehlý z řad přidružených, kterým se ublížilo stejně. Manželky, dcery, snachy a sousedé se ptali. Tvrdě se ptali. Koktajících a zneklidněných autorů.

Co se vlastně dělo? Nakladatelství Naše vojsko vydalo v edici Svazu protifašistických bojovníků knihu pod názvem „Na západní frontě“. Byla to pracná kompilace z materiálů uložených ve Vojenském historickém ústavu, oživená několika citacemi z deníků a zápisníků, jež byly vzápětí nivelizovány doložkami příspěvků členů strany. Padlým se tu s výhradami přiznávala čest oběti v boji proti hitlerismu. Horší to měli ti, kdo se odvážili přežít. Ti bojovali za kapitalismus, západní imperialismus. Obvyklý slovník, mizerné piruety. Avšak na svou dobu také čin. Nemotorný, nicméně pokus o nápravu, o rehabilitaci tradic. První připomenuť. Blýsknutí na nové časy.

Oba mladí autoři, historici Toman Brod a Eduard Čejka, prožívali veliké překvapení. Nenašli se takových protestů a odmítnutí. Očekávali mírné uznání za svou práci, za odvahu, s jakou protlačili vydání publikace, jež v očích stranické hierarchie byla ještě neodpovědným odpadlictvím. Proč to vlastně

udělali? Proč se tak angažovali? Pro jaký účel? [...] A tak jsme se ptali.

„Jste si vlastně vědomi, jak pokřivený obraz nedávné historie tady předkládáte? A že ho tady prezentujete přímým hercům toho děje? Současníkům, kteří tady stojí před vámi?“ „Já vím, je to pro vás sakra překvapení, že nejsme všichni mrtví, že existujeme, že jsme všichni neemigrovali.“ „Nechápete, že zatímco jsme my smrděli v lágrech a naše rodiny živořily, vy jste si seděli v teple archívů a muzeí, hrabali se v papírech, sbírali smetanu z příběhů, které my jsme psali, a teď nám tady předkládáte své slátaniny?“

Původní předmět, knížka, už ležel někde pod stolem. Ostatně nikdo sem nepřišel polemizovat se snůškou polopравd, zabalených do opon hantýrky a programových deklarací. [...] Autoři čekali čtenáře, ale přišli vojáci. Tady stáli, vylezli z lapáků, vyskočili z přehrádek. „My nejsme čtenáři. Ani jména z papírů. Jestliže se ve Vás hnulo svědomí, tak to neodejte na půl. Bezejmenné omilostňování nám moc nepomůže. Je třeba vyvodit důsledky, nechť ministerstvo obrany jako příslušný resort a náš zaměstnavatel zřídí oddělení, kde bude každý případ individuálně řešen. Přestaňte s rozdělováním lidí na ty s legitimací a bez legitimace. Pusťte naše děti do škol.“⁶⁴ „Proč jste to nazvali Na západní frontě? Copak se jinde nebojovalo? Proč nás pořád dělíte podle zeměpisu? Tadyhle Pepík byl u Tobruku a potom na Dukle a stejně si odseděl desítku v Opavě. Proč?“ „Myslíte, že Jaroš byl partajník? Padl a vy jste z něho udělali hrdinu Sojuz a dali jste mu nábreží. Kdyby nepadl,

62 František Loucký (2. 10. 1912 – 16. 6. 1988), bývalý příslušník 312. československé stíhací perutě a 1. československého leteckého pluku v SSSR.

63 Václav Šikl (26. 9. 1915 – 24. 2. 1996), bývalý příslušník 310. československé stíhací perutě. Po Únoru 1948 byl vězněn v TNP Mírov, následovalo pět let v jáchymovských dolech. V roce 1968 se stal členem předsednictva Sdružení zahraničních vojáků a zástupcem šéfredaktora celostátního deníku československého odboje. Rok po srpnové invazi odjel se ženou do Velké Británie, odkud se nevrátil (3. prosince 1979 jim bylo odebráno státní občanství ČSSR). Od 4. dubna 1956 byl veden jako spolupracovník StB. Krycí jméno „Kristián“, tajný spolupracovník: vlastním jménem Václav Šikl, narozen 26. 9. 1915, I. odbor, 1. oddělení, II. správa KS-MV Praha, registrační číslo 4469, 4. 4. 1956, archivní číslo 2599, svazek ukončen 13. 2. 1958. V roce 1967 se Václav Šikl stal informátorem Státní bezpečnosti. Krycí jméno: „Kristián“, informátor: vlastním jménem Václav Šikl, narozen 26. 9. 1915, 2. odbor, 3. oddělení S-StB Praha, registrační číslo 16271, 9. 8. 1967, archivní číslo 647027, svazek ukončen 21. 12. 1971. Viz ABS, registrační a archivní protokoly, záznam ke svazku číslo 4469 a 16271.

64 Díky rehabilitacím a změně politického klimatu v šedesátých letech pak skutečně ne jeden potomek letce z Anglie vystudoval vysokou školu.

Dvanáctiletý Toman Brod, poslední fotografie před deportací do Terezína. Vpravo s vytetovaným číslem, které obdržel po příjezdu do Osvětimi.

Foto: Paměť národa

tak jste ho zavřeli s námi na Mírově.“ „Jak si dovoluujete v tom Vašem povídání klasifikovat lidi. Tadyhle generál [Karel Janoušek] si odkroutil jedenáct let v Leopoldově, nohu má otevřenou a vy tady píšete ‚reakční‘.“⁶⁵ Podívejte se mu na nohu, jakou má reakci. Co to je? To se maže na chleba nebo co?“ [...]

Když jsme vycházeli, přidal se k nám jeden z autorů, Toman Brod. „Poslyšte,

pánové, já bych vás rád ujistil, že plně chápu vaši kritiku. Ale vy pochopte, že se zatím nic víc dělat nedá. Už tohle je pokrok, vždyť přece...“ „Doktore, my se na vás nezlobíme. Naopak, jsme vám upřímně vděční za vaši knížku. Je to mizerná knížka, ale aspoň něco. Jenže vy pochopte, o co vlastně jde. Že jste nás sice vytáhli na světlo boží, ale pořád nás házíte do koše na odpadky. Kdo vám dal

právo vystavovat na nás posudky? Pochopte to prosím.“ [...] „Přepište to, doktore, přepište to. Dobrou noc.“⁶⁶

Pokud veteráni vyčítali mladým autorům, že si v teple sepisovali jejich příběhy, zatímco oni trpěli v komunistických lágrech, dovolím si tvrdit, že žádný z nich nebyl nucen prožít takové válečné hrůzy jako mladistvý Toman Brod. Díky svému původu

65 Autoři generála Janouška v prvním vydání své práce skutečně nešetřili. Čtenář si mohl přeciť, že Janoušek byl reakční generál, který hodlal využít úspěchy letců ve vlastní prospěch v konkurenčním boji s MNO, a konečně generál, který chtěl v poválečném Československu nastolit vojenskou diktaturu. Viz BROD, Toman – ČEJKA, Eduard: *Na západní frontě*, s. 151, 186–187 a 211. Dále byla pro mnohé zveřejněna šokující informace, že to byli právě generálové Janoušek a Vicherek, kteří chtěli odesílat nespolehlivé letce do koncentračních táborů (s. 190–191), což byla sice pravda, ale poněkud nešťastně vytržená z celkového kontextu tehdejších dějinných událostí. V letectvu to v létě 1940, ale i později vřelo. Aby nedošlo k rozkladu leteckých jednotek, stejně jako se tomu stalo u pozemní armády, bylo nutné utužit disciplínu. Janouškovo navrhované řešení se však díky Bohu nikdy neuskutečnilo. Britové byli naštěstí zásadně proti, jelikož dobře věděli, oproti našemu zkostnatělému vojenskému velení, že v řadách královského letectva sloužili výhradně dobrovolníci, které nikdo nemohl nutit k náročným operačním letům, pokud byly nad jejich síly. Nutno dodat, že se nejednalo o koncentrační tábory německého typu. V tomto případě spojení „pouze“ označovalo slovo koncentrovat, tedy shromáždit nespolehlivé „živly“ na jednom místě pod ostrahou.

66 ŠIKL, Václav: *Předčasná vzpoura? Naše vojsko*, Praha 1992, s. 18–20.

prošel jen těžko uvěřitelným martyriem evropských Židů. To, mimo jiné, zahrnovalo přežití selekcí v Birkenau a nelidských podmínek v koncentračním táboře Gross-Rosen.⁶⁷

Samotný Brod k diskuzím, které provázely jejich knihu, uvedl: *Absolvoval jsem tenkrát s Eduardem Čejkou (už se mnou mluvil⁶⁸) mnoho besed a přednášek na zmíněné téma, vždy hojně navštěvovaných i mladými lidmi, kteří toužili zvědět více, než jim doposud umožňovala propaganda. Mezi posluchači však zaznívaly nejen projevy satisfakce z - pozdního, leč přece jen - ocenění lidí, kteří riskovali své životy v zápase proti zlu, nýbrž i rozhořčený smutek nad jejich osudy v poválečném Československu.⁶⁹*

Při osobním setkání s panem Brodem mě pochopitelně zajímalo, nakolik byla výše citovaná reakce vojáků, zaznamenaná v Šiklově knize, reálná. Dostalo se mi následující odpovědi: *Víte, po tolika letech to může být pouze turzení proti turzení. Ostatně, je tomu téměř 46 let od popisované události. Já se však domnívám, že z těch všech besed a setkání, která jsme s kolegou Čejkou tehdy absolvovali, jsme*

neměli nikdy špatný pocit. Pokud si vzpomínám, neodcházeli jsme z nich rozzlobení nebo nespokojeni. Ti lidé, tedy vojáci ze Západu, svoji hořkost obraceli vůči vládnoucímu režimu, nikoliv proti nám, autorům. Chápali, že jsme museli v knize učinit ústupky, jinak by nikdy nevyšla. Většina byla naopak potěšená, že se začalo konečně psát a mluvit o našich jednotkách na západní frontě. Povzbudilo nás to do další práce a poté, co se režim více liberalizoval, mohli jsme vydat i druhé, přepracované vydání.⁷⁰

Rovněž Státní bezpečnost byla o knize informována ze strany svých spolupracovníků, kteří byli nasazeni na letce ze Západu. Agent „Jenda“⁷¹ ve své zprávě uvedl, že se setkal s Karlem Janouškem. Hodnosti zbavený generál mu řekl, že nebude žádat o rehabilitaci, jelikož by stejně nebyla šance na její kladné vyřízení. Ostatně v nově vydané knize *Na západní frontě* se o něm nepsalo zrovna pozitivně.⁷² Poněkud paradoxní byla skutečnost, že samotný Karel Janoušek v té době působil jako agent StB nasazený právě na své bývalé podřízené. Na začátku října 1963 podal „Ka-

rel“⁷³ zprávu, ve které s povděkem konstatoval, že konečně přišla doba, kdy je možné psát o letcích z Anglie. Bylo to podle něj jenom dobře, neboť tito muži bojovali proti Němcům stejně obětavě jako československé jednotky na východní frontě. Dodal, že naše země jejich činnost dosud neocenila. Zpráva značně roztrpčila velícího důstojníka StB.⁷⁴

Agent „Krásný“⁷⁵ předložil názor Stanislava Rejthara, za války sloužícího u 313. československé stíhací perutě. Podle toho byla kniha napsána v socialistickém duchu. Obsahovala sice řadu zajímavých věcí, ale zdaleka v ní nebylo vše. Soudil, že by potřebovala hodně doplnit, zejména pokud šlo o živé letce. Rejthar se rovněž domníval, že nebylo spravedlivé, jak se ve studii psalo o vyšších důstojnících.⁷⁶

ANABÁZE ČESKÉHO HISTORIKA

Životní osudy Tomana Broda věrně odrážejí bolestné dějiny Československa druhé poloviny 20. století. Jako mladý chlapec přežil hrůzy holocaustu. V devatenácti letech vstoupil do KSČ.⁷⁷ Věřil, stejně jako

67 Toman Brod, narozen 1929, *Vzpomínka uložená v Židovském muzeu v Praze*, viz www.holocaust.cz/cz2/resources/recollections/zm78 (podle stavu ke dni 17. 7. 2010).

68 Narážka na Brodovu ostrakizaci koncem padesátých let, viz dále.

69 BROD, Toman: *Ještě že člověk neví, co ho čeká*, s. 257–258.

70 Rozhovor autora s Tomanem Brodem ze dne 29. 7. 2010.

71 Krycí jméno „Jenda“, tajný spolupracovník: vlastním jménem Jan Pernikář, narozen 11. 1. 1903, řídicí orgán npor. Pelikán, vedoucí 2. oddělení, 5. odboru, III. správy MV, registrační číslo 9857, 26. 2. 1959, archivní číslo 605138, svazek ukončen 4. 3. 1966, zničen roku 1984. Viz ABS, Složka registračních a archivních protokolů, záznam ke svazku číslo 9857. Podplukovník Jan Pernikář působil za války krátký čas na Inspektorátu československého letectva v Londýně a posléze v rámci československé vojenské mise v SSSR.

72 ABS, f. 305, sign. 305-772-4, Agenturní zpráva číslo 109 agenta „Jendy“ ze dne 30. 10. 1963.

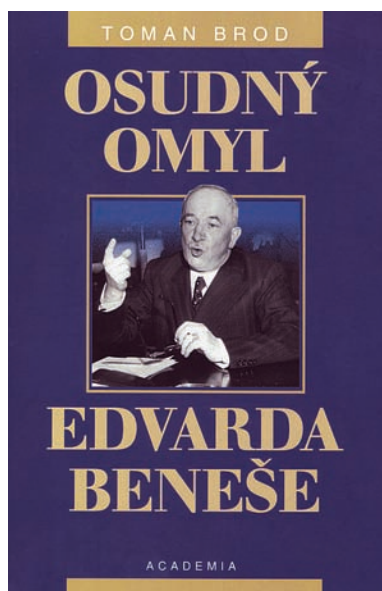
73 Krycí jméno „Karel“, tajný spolupracovník: vlastním jménem Karel Janoušek, narozen 30. 10. 1893, řídicí orgán npor. Josef Řehák, starší referent 2. oddělení, 2. odboru, III. správy MV, registrační číslo 11535, 23. 6. 1960, archivní číslo 597474, svazek ukončen 23. 6. 1965, svazek zničen 16. 10. 1985. Viz ABS, registrační a archivní protokoly, záznam ke svazku číslo 11535.

74 ABS, f. 305, sign. 305-772-4, Opis agenturní zprávy agenta „Karla“ ze dne 1. 10. 1963.

75 Krycí jméno „Krásný“, agent: vlastním jménem František Pouchlý, narozen 15. 6. 1913, řídicí orgán npor. Najman, náčelník 3. oddělení, 3. odboru III. správy MV, registrační číslo 5461, 8. 3. 1960. V roce 1960 byl jeho svazek převeden na III. správu MV, 3. odbor, 3. oddělení. Krycí jméno „Krásný“, agent: vlastním jménem František Pouchlý, narozen 15. 6. 1913, registrační číslo 11381, 19. 5. 1960. V roce 1969 byl svazek předán KS-SNB Praha, 6. odbor, 4. oddělení. Krycí jméno: „Krásný“, agent: vlastním jménem František Pouchlý, narozen 15. 6. 1913, registrační číslo 16756, 2. 6. 1969, archivní číslo 697269, datum uložení 7. 8. 1978, svazek zničen 26. 6. 1985. František Pouchlý působil za války ve Velké Británii jako kněz u 311. perutě. Zemřel 10. srpna 1981. Viz ABS, registrační a archivní protokoly, záznamy ke svazkům číslo 5461, 11381 a 16756.

76 ABS, f. 305, sign. 305-772-4, Agenturní zpráva od agenta „Krásného“ ze dne 14. 11. 1963 – záznam rozhovoru se Stanislavem Rejtharem.

77 Sám k tomu uvedl: *Také já se nyní stal stoupencem názoru, že idea komunismu je ideou správnou, potřebnou a nutnou, ideou lepší*

Obálka třetího vydání knihy *Tobručské krysy*, kniha *Osudný omyl* Edvarda Beneše a třetí vydání knihy *Zlomená křídla*
Zdroj: archiv autora

mnoho jiných, že to budou právě komunisté, kteří dokáží vybudovat novou společnost bez ohledu na původ dotyčného, a v neposlední řadě zabránit recidivě nacistického extremismu. Vystřízlivění přišlo rychle. Na konci padesátých let upadl v nemilost (přirovnal praxi komunistických orgánů k praktikám Gestapa). Po udělení přísné důtky byl donucen opustit badatelskou práci historika a přijmout bezvýznamné místo ve vojenském muzeu (počátkem šedesátých let byl přeřazen do archivu, kde načerpal podklady pro svoji druhou knihu). Nejcitelněji na něj působila skutečnost, že s ním dosavadní přátelé přerušili veškeré osobní kontakty a ostrakizovali ho: *Byla to tehdy na přelomu padesátých a šedesátých let první z těžkých psy-*

*chických ran, první hluboká deprese, která mne v poválečném období postihla. Nebyla, bohužel, poslední.*⁷⁸

Mladý historik záhy uvízl v síti Státní bezpečnosti.⁷⁹ Svoji spolupráci však oproti mnohým nezlehčuje: *Jednoho dne, v onu pro mne nejtěžší dobu, za mnou v muzeu po jakémisi cizojazyčném výkladu návštěvníkům přišli dva muži a dali mi najevo, že jsou pracovníci tajné policie; uvítali by prý, kdybych byl ochoten se občas setkat se členy cizích diplomatických misí, vhodné příležitosti by mi připravili, neprozradili však, co by si od mých schůzek slibovali. Nutno dodat, že ti pánové na mne nevykonávali žádný nátlak, ničím mi nevyhrožovali, naopak, jednali přátelsky a vlídně, jediní vlastně, kteří se ke mně tenkrát takovým způsobem chovali; koneckonců*

*dobře věděli, že nejvhodnější je oslovit někoho, kdo je psychicky na dně. Tak tedy ano, souhlasil jsem. Protože však nikdy nedokázali zajistit, abych se s nějakým cizincem sešel, vyznělo všechno po nějakém čase do ztracena dřív, než vyšlo najevo, že bych tehdy ještě žádné plynulé anglické konverzace ani nebyl schopen. Co bych měl říci k této epizodě? Měl bych za své selhání (a nemohu svůj počin nazvat jinak) hledat opět jakousi omluvu či výmluvu? Ale ne, prostě jsem se jenom bál odmítnout policejní nabídku za situace, v níž jsem se nacházel... Zajistě ovšem, hanba.*⁸⁰

Po oficiálním ukončení spolupráce s StB se již v roce 1967 sám ocitl v jejím zorném poli. Zájem o jeho osobu trval s přestávkami až do poloviny osmdesátých let (v roce 1982 byl na

*budoucnosti lidstva. Což koneckonců k hlasatelům této myšlenky nepatří kupříkladu Stanislav Kostka Neumann, Marie Majerová, Vítězslav Nezval, František Halas a ještě mnohé další přední osobnosti? Taková čtení a vážení lidé přece dozajista vědí, o čem mluví! Bylo proto nasnadě [...] že jsem začátkem ledna 1948 vstoupil do komunistické strany. BROD, Toman: *Ještě že člověk neví, co ho čeká*, s. 211.*

78 Tamtéž, s. 254.

79 Krycí jméno „Mefisto“, tajný spolupracovník: vlastním jménem Toman Brod, narozen 18. 1. 1929, 1. zvláštní odbor MV, registrační číslo 10844, 30. 11. 1959, archivní číslo 584783, svazek ukončen 8. 7. 1964. ABS, vyhledávání v archivních pomůckách ABS, viz www.abscr.cz/cs/vyhledavani-archivni-pomucky (podle stavu ke dni 18. 7. 2010).

80 BROD, Toman: *Ještě že člověk neví, co ho čeká*, s. 254–255.

něj zaveden signální svazek).⁸¹ Zesílil poté, co podepsal Chartu 77, a absolvoval několik výslechů v Bartolomějské. V rámci normalizace byl v roce 1970 vyhozen jak ze strany, tak z Akademie věd, kde působil od roku 1963. Následovala „odpovídající“ práce měřiče vody putujícího v maringotce po zemích českých a posléze taxikáře (1972). Od roku 1975 byl v invalidním důchodu.⁸² Teprve po listopadu 1989 se mohl naplno navrátit ke své vědecké práci. Do té doby publikoval například vynikající *Tobrucké krysy*,⁸³ které se dočkaly již tří vydání a nebyly, dle mého názoru, do dnešního dne překonány (pouze přepisovány, v lepším případě doplňovány, v horším opisovány). V roce 2002 vydal monumentální a pro mnohé zároveň diskutabilní sedmisetstránkový opus *Osudný omyl Edvarda Beneše*.⁸⁴ Jeho

bývalý kolega Eduard Čejka⁸⁵ mohl nadále pracovat jako historik ve Vojenském historickém ústavu a do roku 1989 vydal například hodnotná *Zlomená křídla*,⁸⁶ která se dočkala několika vydání v mnohatisícových nákladech.

DNEŠNÍ VĚDECKÁ HODNOTA PUBLIKACE

Jako mladý „rozhněvaný“ muž jsem první vydání knihy *Na západní frontě* sepsul. Prvně slovy válečných protagonistů, poté vlastními.⁸⁷ Dnes vidím vše jinak. Toman Brod je až příliš kritický ke své práci. Tato studie zůstává nepostradatelná pro každého profesionálního zájemce o danou tematiku. Byla onou první vlaštovkou, na jejíchž křídlech se mohly vznést další práce i publicistické úvahy. Jistě, první vydání mělo mnoho much, ty však od-

stranilo druhé vydání. Ostatně i kritický Václav Šíkl k němu uvedl: *Autor [práci] opravdu přepsal, v druhém vydání už bylo méně klasifikujících adjektiv i přímých osobních denunciací*.⁸⁸ Za pozornost jistě stojí, že na kvalitní syntézu zahrnující (nejen) československý odboj na Západě čekala naše historiografie předlouhých třiačtyřicet let. Teprve v roce 2006 vyšel první díl monumentální práce renomovaných historiků Jana Gebharta a Jana Kuklíka.⁸⁹ Neméně pozoruhodná je skutečnost, že knihu *Na západní frontě* sepsali historici ve věku pouhých dvaceti sedmi, respektive dvaceti pěti let. Dodrželi přitom nejen „řemeslný postup“, ale podařilo se jim shromáždit hodnotné zahraniční i domácí publikace, což bylo v té době nevídané.⁹⁰ Mnohé ostatně zůstaly kánónem do dnešních dnů.

- 81 Signální svazek „Brada“ na Tomana Broda, narozeného 18. 1. 1929, zaveden 3. 12. 1982 pod r. č. 24679, 22. 10. 1985 uložen do archivu pod a. č. 777031. ABS, vyhledávání v archivních pomůckách ABS, viz www.abscr.cz/cs/vyhledavani-archivni-pomucky (podle stavu ke dni 18. 7. 2010). Signální svazek zakládala Státní bezpečnost na osoby, u nichž bylo potřeba prověřit poznatky, které naznačovaly protistátní činnost.
- 82 Jako taxikář nebyl v zaměstnaneckém poměru, takže neměl zdravotní pojištění ani potřebné zápočty pro výpočet penze. Na radu známých si požádal o invalidní důchod, odůvodněný válečným utrpením. Blíže BROD, Toman: *Ještě že člověk neví, co ho čeká*, s. 305.
- 83 BROD, Toman: *Tobrucké krysy*. Naše vojsko, Praha 1967. Tato kniha měla velký společenský ohlas. První vydání z doby před Pražským jarem mělo dnes nevídaný náklad 30 000 výtisků.
- 84 BROD, Toman: *Osudný omyl Edvarda Beneše 1938–1948*. Československá cesta do sovětského područí, vydání 2., upravené. Academia, Praha 2002. Autor v této publikaci spojil původní tři práce vydané počátkem 90. let: *Operace Velký podvod*. Cesta československých komunistů k moci v letech 1945–1948, I. část. Magnet-Press, Praha 1990; *Triumf a zkáza*. Cesta československých komunistů k moci v letech 1945–1948, II. část. Magnet-Press, Praha 1991 a *Československo a Sovětský svaz 1939–1945*. Moskva – objetí a pouto. Listopad, Práce a Ústřední výbor Českého svazu bojovníků za svobodu, Praha 1992.
- 85 Eduard Čejka se narodil 25. 2. 1931 v Bystřici pod Hostýnem, zemřel 16. 3. 2007. Od 6. 7. 1970 byl veden jako agent Studijně analytického odboru (SAO) III. správy Federální správy zpravodajských služeb (FSZS), respektive Hlavní správy Vojenské kontrarozvědky (HS VKR): Krycí jméno „Robeš“, agent: vlastním jménem Eduard Čejka, narozen 25. 2. 1931, SAO, III. správa FSZS, registrační číslo 59807, 6. 7. 1970, svazek ukončen 14. 2. 1990. ABS, vyhledávání v archivních pomůckách ABS, viz www.abscr.cz/cs/vyhledavani-archivni-pomucky (podle stavu ke dni 18. 7. 2010).
- 86 ČEJKA, Eduard: *Zlomená křídla*. Naše vojsko, Praha 1968. Druhé vydání (Naše vojsko, Praha 1970) dosáhlo 85 000 výtisků (!), třetí (Nadas, Praha 1991) pak výtisků 50 000.
- 87 KUDRNA, Ladislav: „Útěkář“ Otakar Černý, s. 63–64.
- 88 ŠÍKL, Václav: *Předčasná vzpoura?*, s. 21.
- 89 GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV.a 1938–1945, Svazek XV.b 1938–1945*. Paseka, Praha – Litomyšl 2006 a 2007.
- 90 Za všechny jmenujme alespoň následující tituly: *The Battle of Britain. August – October 1940*. His Majesty's Stationary Office, Londýn 1941; *The Effects of Strategic Bombing on The German War Economy*. Government Printing Office, Washington 1945; HARRIS, Arthur: *Bombardéry útočí*. Orbis, Praha 1948; HESS, Alexander: *Byli jsme v bitvě o Anglii. Českoslovenští stíhači v R.A.F.* [s. n.], New York 1943; HUSMAN, Richard: *Noc nad Německem*. Nevydaný rukopis z roku 1962; MANSTEIN, von Erich: *Verlorene Siege. Erinnerungen 1939–1944*. Athenäum-Verlag, Bonn 1955; MICHEL, Henri: *Historie de la Résistance en France 1940–1944*. Presses Universitaires de France, Paříž 1950; SKOPAL, Jan: *Dobrovolníci*. Nevydaný rukopis z roku 1956; SHIRER, L. William: *The Rise and Fall of The Third Reich: A History of Nazi Germany*. Simon & Schuster, New York 1960.